

UZ OSAMDESETU OBLJETNICU ŽIVOTA DR. MIROSLAVE DESPOT

Dr. Miroslava Despot, rođena Blis, prijateljima i kolegama poznata kao "Fricika", pripada onoj maloj skupini hrvatskih povjesničara koji su u desetljećima nakon drugoga svjetskog rata organizacijski nosili, zastupali u zemlji i reprezentirali u inozemstvu našu historiografiju. Kao vrsan poznavatelj nekoliko svjetskih jezika, stalni posjetitelj naših i svjetskih biblioteka, arhiva, međunarodnih skupova, a istodobno rođeni istraživač novog i nepoznatog, proširila je tematiku, obzore i izvore naših spoznaja, pristupa i metodologiju istraživanja. Uz prof. I. Karamana i dr. I. Ercega činila je udarnu trojku hrvatske gospodarske povjesnice koja je dotadašnju znanost od usko političke i diplomatske okrenula prema gospodarskoj i socijalnoj, a dr. Despot osobno i prema kulturnoj povijesti ili povijesti kulture u Hrvatskoj. Kao malo tko u nas služila se isključivo izvorima koje pokojni Šišić naziva "vrelima prve ruke", arhivskim i bibliotečnim raritetima, zanimljivostima, nepoznatima podacima koji su često osporili neka uhodana mišljenja donesena na temelju opće literature. Svaki i najmanji podatak provjeravala je u arhivskim zbirka, u trezorima, u starim izdanjima koje je često bolje poznavala od onih koji su ih čuvali, ali ponekad nisu i sačuvali što pokazuje neugodni slučaj naše Nacionalne i sveučilišne knjižnice na koji je dr. Despot na vrijeme upozoravala.

Rođena je u Varaždinu 25. rujna 1912. u trgovačkoj obitelji. Tu je završila pučku školu 1923. i nastavila gimnaziju (licej) u Zagrebu (do 1931), ali je daljnji studij nastavila tek nakon rata (1945-49) na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje je 1957. obranila doktorsku tezu iz ekonomske povijesti (Staklana Osredok, njen postanak, rad i razvoj). Nakon završetka studija povijesti završila je i tečaj paleografije (1949) i iduće godine počela raditi kao kustos u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu. Od tada do 1963. radi u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu kad prelazi u novoutemeljeni Institut za historiju radničkog pokreta u Zagrebu (današnji Institut za suvremenu povijest) gdje je bila voditelj Centra za znanstvenu dokumentaciju i sekcije za povijest 19. stoljeća (1850. do 1914). Nakon položenog doktorata uspješno je završila i arhivistički tečaj u Parizu. Od 1957. do 1967. predavala je gospodarsku i kulturnu povijest novog vijeka na odsjeku za geografiju Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu, održala brojna javna predavanja koja su umnožena i sačuvana, aktivno surađivala u tisku i na Radio-Zagrebu s temama iz gospodarske i kulturne povijesti poglavito Zagreba, ali i čitave Hrvatske, pa npr. i Istre, Slavonije i dr.

M. Despot je jedan od utemeljitelja Povijesnog društva Hrvatske i dugogodišnji tajnik, zatim Povijesnog društva grada Zagreba, član Društva za povijest farmacije, član uredništva *Historijskog pregleda* (od 1964), *Putova revolucije* (od 1963), *Časopisa za suvremenu povijest* (od osnivanja 1969. do 1974), a kao referent sudjelovala je na nekoliko kongresa historičara u zemlji, te u Belgiji, Njemačkoj, SSSR-u i drugdje. Objavljivala je u našim najuglednijim povijesnim časopisima, npr. u *Historijskom zborniku*, *Časopisu za suvremenu povijest*, *Arhivist*, *Ljetopis Anali* i *Bulletin JAZU* (sada HAZU), *Historijski pregled*, *Arhivski vjesnik*, *Acta historico-oecologica Iugoslaviae*, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu*, u inozemnim časopisima (u Njemačkoj, SAD, Belgiji, Mađarskoj, Austriji i dr.). Njeni radovi se nalaze u brojnim zbornicima u zemlji i inozemstvu. Umirovljena je na vlastiti zahtjev 1973. u statusu znanstvenog savjetnika, ali se i dalje povremeno bavila znanstveno-istraživačkim radom iako je objavljivala vrlo malo. Iako nije izravno radila na katedri za povijest, uradila je vrlo mnogo za razvoj hrvatske historiografije, poglavito u pomoći mladim znanstvenicima, arhivistima i bibliotekarima.

Opus dr. Despot sastoji se od preko pet stotina bibliografskih jedinica, više knjiga, nekoliko većih rasprava i brojnih članaka. Istaknut ćemo knjige: *Industrija i trgovina građanske Hrvatske 1873 - 1880*. "Prilog gospodarskoj povijesti Hrvatske u

doba banovanja Ivana Mažuranića”, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knj. 18, ur. V. Stipetić, JAZU, Zagreb 1979, 297. U istoj seriji je objavljena knjiga: “Pokušaji manufakture u građanskoj Hrvatskoj u 18. stoljeću,” knj. 12, ur. M. Mirković, Zagreb 1962, 96. Zatim treba istaknuti veći prilog: “Osvrt na rad zagrebačke Trgovačke komore i Gospodarskog društva, u doba Bachova apsolutizma” Prilozi za ekonomsku povijest Hrvatske, Zagreb 1976. i: “Privreda Hrvatske XVII - XIX stoljeća”, izbor građe, Na izvorima historije, sv. 3, Zagreb 1957, 152.

Među većim radovima dr. Despot valja ponajprije zabilježiti “Osvrt na štampanu građu i literaturu o gospodarskoj povijesti Hrvatske od 1850. do 1918. (prilog gospodarskoj povijesti iz fondova zagrebačkih biblioteka)”, Prilozi za ekonomsku povijest Hrvatske, Ekonomski zbornik, Zagreb 1967, 269-389. To je dotad bio najopširniji i najpotpuniji pregled gospodarske literature u Hrvatskoj zajedno s registrom ličnosti od kojih neke nisu bile zabilježene ni u jednoj enciklopediji. Taj rad poslužio je kao jedna od osnovica za “Bibliographiu historico-oconomica Iugoslaviae” (ur. I. Erceg), Zagreb 1978.

Od ostalih gospodarsko-povijesnih priloga valja istaknuti: Ekonomsko-historijski razvoj Slavonije unutar njenog manufakturnog i industrijsko-proizvodnog procesa u XVIII i XIX stoljeću, Prvi znanstveni sabor Slavonije i Baranje, Zbornik radova, Osijek 1970, 245 - 282. Budući da joj doktorska teza o osredečkoj staklani nije bila objavljena, publicirala je iz nje nekoliko izvadaka, zatim radove o drugim staklanama, te jedan sintetičan prilog o staklarstvu u Hrvatskoj. Prilozi o gospodarskom i kulturnom razvoju Zagreba koje je objavila M. Despot mogli bi sačinjavati najmanje dvije knjige, a tu su i radovi o Rijeci, Senju, Varaždinu, zatim o brojnim gospodarskim izložbama i njihovu značenju, o gospodarskim odnosima Hrvatske i Bosne i drugi.

Ako bismo isticali ličnosti koje je obradila i popularizirala M. Despot, onda bi prvo mjesto pripalo biskupu Maksimijanu Vrhovcu, a ako bismo pak sudili po njenim osobnim afinitetima, onda bi tu bilo mjesta i za Ivana Kukuljevića Sakcinskog, za Janka Draškovića ili pak za njenog profesora Josipa Matasovića, kojeg je izuzetno cijnila, pa Franju Lovrića, Ljudevita Vukotinovića, F. F. Šporera i još neke. Nakon više članaka o važnosti M. Vrhovca i njegova Dariuma - Dnevnika, napisala je i sintetičan rad o njemu (*Naše teme* 7 - 8, 1972, 1136 - 1148), a njena bibliografija o Vrhovcu osobno mi je izvanredno poslužila pri uređivanju njegova Dnevnika i rada i Vrhovčevu životu i radu (Zagreb, 1987, LII - LXXIX).

Osim spomenutih radova i tema u djelu dr. Despot važno mjesto zauzima povijest gospodarskih društava, udruženja komora, zatim prilozi o radničkom pokretu i štrajkovima, o trgovini, trgovačkim putevima, pokušaji nekoliko bibliografija, izrada opširnih i dokumentarnih kataloga uz izložbe i židovska problematika u Hrvatskoj. To je samo ona najvažnije, a cjelokupna bibliografija njenih radova, koja je u pripremi, pokazat će koliko smo toga ispustili iz bogatog, širokog i raznovrsnog opusa dr. Miroslave Despot.

Navest ćemo, na koncu, samo nekoliko rečenica koje su o njenom djelu i načinu rada napisali dobri poznavatelji, npr. akademik Mijo *Mirković*. U Predgovoru njenim Pokušajima manufakture u Hrvatskoj on kaže: “Zasluga pisca je pronalaženje izvornih dokumenata, njihovo odabiranje, sređivanje po materiji i po vremenu i njihovo međusobno povezivanje. Opravdanje objavljivanju knjižice čini baš taj naučni prinos same neposredne izvorne građe, koja osvjetljava privredne prilike druge polovine 18. stoljeća u građanskoj Hrvatskoj, i spoznaju o tim prilikama čini konkretnom i realnom. Ona će (...) pridonijeti daljnjem istraživanju izvora i monografskih rasprava o nekoj od obrađivanih manufakture ili o čitavoj prerađivačkoj djelatnosti ili čitavom gospodarstvu tog razdoblja” (XIV).

Prof. I. *Karaman* je u prikazu navedene knjige M. Despot napisao: “U proteklih desetak godina nakon pojave sintetskog djela R. Bičanića “Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji” (Zagreb 1951), pridonijela je boljem poznavanju naših manufakture u prvom redu svojim istraživanjima arhivske građe dr. Miroslava Despot, naučni suradnik Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu.” Uspoređujući ta dva rada I. Karaman kaže da je Bičanićev izraden na temelju literature i objavljenih izvora, a za ovaj drugi da je izvoran i temeljen na nepoznatoj građi pa piše: “Skup podataka koje M. D.(espot) iznosi u ovoj knjizi predstavlja u tom pravcu korak naprijed.”

Prikazujući prije desetak godina najvažniju knjigu M. Despot: "Industriju i trgovinu građanske Hrvatske 1873 - 1880." napisali smo između ostalog i slijedeće: "Ovom knjigom Miroslava Despot, danas znanstveni savjetnik u mirovini, zaokružila je svoj životni opus koji se sastoji od velikog broja članaka i manjih priloga objavljenih u raznim časopisima u zemlji i inozemstvu. Oni se pretežno odnose na hrvatsku gospodarsku i kulturnu povijest 18. i 19. st., ali je ipak težište na razvoju ekonomike od neoapsolutizma do kraja Mažuranićeva banovanja, dakle doba od 1848. do 1880. čime donekle nastavlja na poznato djelo R. Bičanića "Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji 1750 - 1860." I zatim: "... autorica je ovom knjigom dala prvi sustavni, zaokruženi i povezani pregled jednog važnog razdoblja u hrvatskoj gospodarskoj povijesti 19. stoljeća" (*Historijski zbornik* 1980/81, 393 - 395).

Tom i danas ne bismo imali ništa posebno dodati. Možda samo želju da nešto od brojne građe koju je skupila, npr. o Ivanu Kukuljeviću, stigne sustavno obraditi. I zato, dobro zdravlje i u 9. desetljeću plodnog života žele oni kojima je "Fricika" kao iskusan istraživač, koji se znao približiti mladima, pomogla u radu. A i ja sam bio jedan od njih.

Dragutin Pavličević

UDK 949.713

ISSN 0353-295 X

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

R A D O V I

VOL. 25

Z A G R E B

1992.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb - Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.